

eseu

Nu este o plăcere să citești memoriile fostilor potenți comuniști. Tonul este autojustificator, nu au mare lucru să-și reproșeze, au fost întotdeauna animați de bune intenții, împrejurările i-au forțat să facă lucruri pe care azi nu le-ar mai face etc.

Mă gândeam la aceste teme comune în memoriile nomenclaturiştilor din statele fostului bloc sovietic citind seria de volume *Cronos autodevorându-se*, amintirile, apărute la Editura Curtea Veche, ale fostului secretar al CC al PCR, rector al Academiei „Ștefan Gheorghiu” și membru al Comitetului Executiv până la prabușirea regimului, Dumitru Popescu, zis și Dumnezeu. Titluri bombastice, metafore baroce, frazeologie adeseori vidă de orice conținut: *Angoasa putrefacției, Reducția celulară, Panorama răsturnată a mirajului*. Cu excepția redactorilor editurii, a unor împătimiți istorici ai culturii sub comunism, precum Eugen Negrici, N. Manolescu, Cristian Vasile, Cornel Ungureanu, Liviu Malița, Alex. Ștefănescu, Ana Selejan, Nicolae Coande, G. Dimisianu, Alexandra Tomiță, Sanda Cordoș, Ioan Stanomir, Angelo Mitchievici, Paul Cernat, Dan C. Mihăilescu ori subsemnatul, nu cred că sunt mulți cei care au citit de la un cap la altul sutele și sutele de pagini generate de fostul șef ideologic al PCR. Dacă ar fi să le dau un titlu mai adecvat, acesta ar fi *Despre marxismul gongoric. Ori Despre pomperismul hiperbolic*.

Înțeleg că volumele s-au vândut totuși relativ bine, dar mă îndoiesc că nostalgicii care le-au cumpărat s-au osândit de bunăvoie la cazna lecturii lor integrale. Mai degrabă cred că au căutat istorii de culise (care nu lipsesc) și argumente „pentru crezul lor neabătut”. Mai sunt și „anti-imperialiștii” vechi și noi, adepții lui Stalin, Mao, Ceaușescu, Chavez și Chomsky, care probabil că exultă la reflecțiile lui Popescu-Dumnezeu de genul: „Imperiul rus a scăpat din gheare victimele, dar naționalismul de superputere trăiește mai departe în persoana Statelor Unite ale Americii, care se duc și pun stăpânire pe o țară cu forța armelor, iar când poporul acelei țări se opune, răcnesc de te trec fiorii: «Aștia sunt teroriști!» (*Panorama răsturnată a mirajului, Memorii*, vol. II, Curtea Veche, 2006, p. 182).

Mă întreb ce va fi gândit Dumitru Popescu văzând (dacă a văzut) filmul lui Andrei Ujic, *Autobiografia lui Nicolae Ceaușescu*? Își va fi amintit, nu fără oarecare rușine, despre cum a regizat băile de mulțimi, *imensa potemkiniană a ceaușismului*? Ori este cu desăvîrșire imun la asemenea sentimente, el, expertul în operația maniacală de mancurtizare a unei întregi națiuni? *Violul multimilor prin propaganda politică* se intitulă o carte faimoasă din anii '30, scrisă de unul dintre discipolii lui Pavlov emigrat în Franța. Aceasta a fost profesia lui Dumitru Popescu, cel fără de care cultul lui Ceaușescu n-ar fi atins nicodată proporțiile aberante, sufocante și universal-umilitoare atât de cunoscute. De-a lungul anilor, am vorbit despre el cu multe persoane, între care Tita Chiper-Ivasiuc, fosta sa colegă (și a primei soții, Maria Popescu) la „Contemporanul”, în anii '50. Am discutat cu Alexandru Ivasiuc, Eugen Jebeleanu,

Stelian Moțiu, N. Manolescu, Eugen Negrici. L-am întâlnit personal, în 1993, am făcut ceea ce se numește un interviu de cercetare pentru cartea mea *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*. Impenetrabil, hieratic, distant, politicos, lipsit de umor, de o solemnitate pe cât de crispată, pe atât de adânc înrădăcinată în însuși modul său de a exista, ontologic descumpănit, depeizat, de fapt fără contact cu lumea reală a României post-totalitare, așa mi-a apărut atunci (eram împreună cu Stelian Tănase care m-a ajutat să ajung la el).

Actor sau martor?

Într-un top al celor mai proaste cărți din 2004, Mircea Mihaieș menționa primul volum. S-ar putea să aibă dreptate din perspectiva criticului literar și a gânditorului politic democrat. Ca istoric al comunismului românesc și internațional, însă, am citit cu atenție această carte, precum și următoarele volume. Este o tentativă a fostului doctrinar al PCR de a-și reconsidera tineretea și participarea (ascensiunea) în cadrul aparatului ideologic marxist-leninist, mai ales în anii '50. Pretenția obiectivității nu este nicio secundă atenuată de recunoașterea faptului că autorul nu are cum fi un martor lipsit de interese personale, un personaj situat deasupra viltorii. A fost nemijlocit implicat în reproducția ideologică a sistemului, a fost dirijorul propagandei vreme de decenii. Lui i se datorează sinistra formulă, „Ceaușescu ne este baci”, rostită la Congresul al XI-lea din 1974. Nimeni nu a justificat mai insidios cultul personalității lui Ceaușescu decât Popescu. A fost megafonul acestui cult, legitimatorul său necondiționat. Pe criticii săi de după 1989, îndeosebi pe cei din rândurile intelectualității critice, îi disprețuiește și îi acuză de „necrofație”.

Cine îi reamintește că a fost arhitectul unei construcții simbolice perverse și perversitate este gratulat cu asemenea complimente: „E galeria imundă de la meciurile vindute, asmuțită să justifice, prin vacarmul ei trivial, deciziile arbitrilor necinstiți. Sunt puși să deruteze publicul deja dezorientat, să trezească instincte bestiale, să pregătească terenul pentru linșaj”. (*Reducția celulară, Memorii*, Curtea Veche, 2007, p. 147). Simpatii sale, în lumea literară, au mers către Eugen Barbu și Adrian Păunescu, campionii direcției național-staliniste și protocroniste. Pe Bogza, Jebeleanu, Manolescu, Doinaș, Hăulică, Paler și alți exponenți ai direcției lovinesciene i-a privit cu antipatie și suspiciune. În conflictele spirituale și valorice din '70 și '80, s-a situat inflexibil de partea obscuranțiștilor anti-occidentali, autarhici și xenofobi.

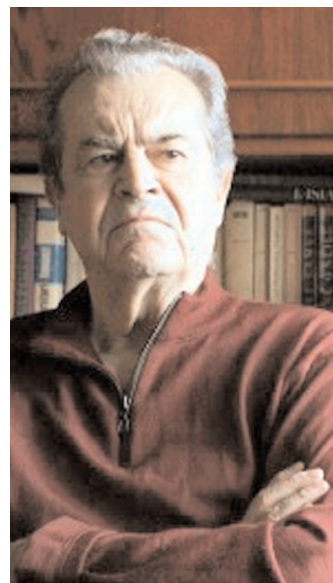
Bivolul turbat și vulpoiul dialectic

Spre deosebire de un Paul Niculescu-Mizil, Popescu-Dumnezeu (poreda persiflatoare s-a născut întrucât era perceput la „Scînteia” drept un despot monoman, arrogant și narcisist, un egolatrul incorigibil cu pretenții de infailibilitate) recunoaște că stalinismul românesc nu s-a încheiat odată cu victoria grupului Dej („partida națională”) asupra

Iui i se datorează sinistra formulă, „Ceaușescu ne este baci”, rostită la Congresul al XI-lea din 1974. Nimeni nu a justificat mai insidios cultul personalității lui Ceaușescu decât Popescu.

■ vladimir tismăneanu

Marele Pontif al religiei politice ceaușiste

adversarilor secretarului general (Pauker-Luca și Constantinescu-Chișinevschi). Dimpotrivă, Popescu așează Plenara din iunie 58, un veritabil „seism politic”, în centrul demersului lui Dej de a-și afirma dominația absolută și de a consolida stalinismul național. Memoriile descriu cu minuție vîntoarea de vrăjitoare din acel an. Ce avea să urmeze, după pogromul din partid, a fost sinistra prelucrare a grupului Milița Petrașcu-Marius Nasta-Dora Massini-Mihail Andricu-Jacques Costin, eveniment delirant condus de către neverosimilul, diabolicul tandem compus din agramatul Florian Dănălache (fost boxer la Ploiești, personaj patibular cu comportament huliganic), primul secretar al Capitalei, și perfidul pseudo-dialectician Leonte Răutu, șeful Direcției Propagandă și Cultură a CC al PMR, omul capabil să învâluie în formule marxiste cele mai abjecte decizii ale lui Dej și, mai târziu, ale lui Ceaușescu.

În fapt, arhetipul Răutu l-a inspirat și fascinat pe Popescu și nu doar pe el. Generații de juni ideologi se visau urmași Jdanovului României (Mihai Dulea, Eugen Florescu, Ion Traian Ștefănescu, Mircea Mușat, Ion Ardeleanu). Dănălache și Răutu, această pereche macabră ar putea intra în istorie drept bivolul turbat și vulpoiul dialectic. De altfel, soția lui Dănălache lucra la cabinetul lui Răutu. Sora ei s-a căsătorit cu Ștefan Bârlea, colegul lui Ion Iliescu în conducerea UASR, viitor șef al Planificării și șef al cabinetului lui Nicolae Ceaușescu în anii '80. Scrie Popescu: „Oricum, partitura Miliței Petrașcu a fost istovitoare și demoralizantă pentru intelectualii din sală, o formă deviată de tortură morală impusă de cel torturat, care își oferea mereu, cu o indiferență masochistă aș spune, părți ale spiritului pentru a fi molestate sau trecute la rubrica de pierderi. Îndoirea șirei spinării ei era o îngenunchere a tuturor” (*Cronos audevorandu-se... Memorii*, Vol. I, Curtea Veche, 2005, p. 181).

Îngenunchere deci și a lui Dumitru Popescu, membru al Biroului CC al UTM. În viziunea politrucului în ascensiune,

înțelegem din acest text, victima era de fapt culpabilă de demonismul scenariului. Rap am întâlnit o asemenea schimonosire a adevărului istoric. Popescu știe (o scrie negru pe alb) că marea sculptoriță Milița Petrașcu și prietenii ei erau la un pas de arestare. Ce puteau face decât să mimeze penibilul ritual al „autocriticii”? Așadar, afirmă Popescu, Milița Petrașcu „a luat o notă prea domoală, prea flască pentru împrejurările date. Ea n-a reușit să-și înfrunte anchetatorii cu incisivitate, sau măcar cu un timbru cât de cât semeț în voce”. Ce-ar fi trebuit să facă artista? Să se ia la trântă cu Dănălache? Să-l scuipie în față pe Malvolio Leonte? Timp în care el, Popescu, asista „ghemuit într-un scaun din fundul sălii, ca un înspăimântat martor întâmplător al «sabatului» cel mai deșănțat” (p. 179).

Răutu se situa, cultural vorbind, la ani lumină distanță de Dănălache. Era însă un personaj de o amoralitate proverbială, expert în salturi mortale și artificii doctrinare, întruchipa perfect ceea ce se numește *une vieille crapule stalinienne*. Portretul perfectului acrobat merita citat: „Fusesse cineva la viața lui Leonte Răutu: pe de o parte, prestigios activist al Kominternului, responsabil al postului de radio «Vorbește Moscova» în limba română în timpul războiului, iar după 23 august, sub Dej, atotputernic șef al propagandei României comuniste, până târziu, după preluarea frânelor de către Ceaușescu; pe de altă parte, intelectual dedublat la sânge între dogmatismul stalinist, vehement și intolerant, și o mlădiere de suprafață, o fluiditate înșelătoare a vorbirii, un gust intrinsec pentru artele subtile, pentru ideile întortocheate, dat în vileag în clipe de neatenție sau de mare eufuziune. Petru Dumitriu l-a numit «Malvolio» și a făcut din el prototipul intrigantului perfid. N-a fost numai atât: omul întruchipa o dramă, din păcate cea mai derizorie posibilă, a celui ce se confundă într-atât cu o îndatorire precară, încât ajunge să uite că nu crede în ea”. (*Angoasa putrefacției, Memorii*, Vol. IV, Curtea Veche, 2006, pp. 10-11).

este interesant că, nicăieri în aceste cărți, Popescu nu găsește de cuviință să mediteze asupra absenței eforturilor de a construi și în România o direcție revizionist-marxistă.

eseu

Scriind despre Răutu, Dumitru Popescu vorbește de fapt despre el însuși.

Stilul e omul: Tentația gongorică

Scrise în bine-știutul și nu tocmai digestul său stil excesiv ornamentat, hiper-adjectival, chiar manierist, volumele lui Popescu reconstituie sufocanta atmosferă de la ASE în perioada instaurării stalinismului. Apoi, după ce tânărul economist devine redactor la „Contemporanul” (citadelă a dogmatismului obtuz și obscurantist), apar în memorii figurile unor Iosif Ardeleanu, Ion Banu, Marcel Breazu și N. Tertulian. Primul, un ilegalist închisat și sumbru, a condus vreme de decenii cenzura. Istoricul filozofiei Ion Banu (fost avocat social democrat) era un intelectual care încerca să mențină o minimă decență în jungla ideologică stalinistă. Breazu (frate cu istoricul literar proletcultist Vicu Mândra și cu caricaturistul oficial al stalinismului, Eugen Taru) era un marxist de mână a treia, conformist și fals-bonom. Popescu are neîndoios talent portretistic, unele pagini sunt chiar savuroase (de pildă, acelea despre membrele Comitetului Executiv, diversele Elena Nae, Alexandrina Găinușe, Aneta Spornic și Lina Ciobanu). Teratologia comunismului românesc își află în cărțile lui Popescu elemente lesne valorificabile. Fascinat de doctrina monopolistă oficială, Popescu scrie despre ideologia leniniști (filozofi, sociologi, jurnaliști, activiști) din varii timpuri cu simpatie și înțelegere.

Estetician *en titre* al stalinismului din România, N. Tertulian, pe care l-am avut profesor de sociologia literaturii în anii '70, devenit așadar un personaj fin, poliglot și erudit, s-a aruncat, încă din 1947-1948, în viltarea ideologică a leninismului cu mistuitoare și automicoitoare pasiune. Ca și un Ov. S. Crohmalniceanu, Silvan Iosifescu, Savin Bratu, Ion Vitner ori Paul Georgescu, Tertulian a plătit tribut celui mai negru stalinism. A renăscut ulterior, a scris eseuri importante despre Lukacs, Adorno, Jaspers, Heidegger și Marcuse. Traseul său intelectual ar merita un articol separat.

Fără remușcări și fără căință

Acum, la peste o jumătate de veac de la Plenara din noiembrie-decembrie 1961 („cea mai frumoasă Plenară din viața mea”, cum o numea primul secretar al CC al PMR), când Dej și grupul său au declanșat un imens exercițiu de rescriere, adică de remistificare a istoriei PCR, memoriile lui Popescu ne aduc informații semnificative despre starea de spirit din acea perioadă. Era evident vorba de o grupare panicată, dispusă să recurgă la orice manipulare și la o furibundă represiune pentru a-și menține puterea. Este interesant că, nicăieri în aceste cărți, Popescu nu găsește de cuviință să mediteze asupra absenței eforturilor de a construi și în România o direcție revizionist-marxistă. Dimpotrivă, există numeroase pasaje în care fostul ideolog critica reformismul neomarxist („lichidatorism”) și deplânge linia gorbaciovistă (aici se întâlnește cu Mizil). Mult mai interesante (și de fapt mai sincere) sunt în acest sens amintirile lui

Cornel Burtică (*Culpe care nu se uită*, dialoguri cu jurnalista Rodica Chelaru, apărute tot la Curtea Veche în 2001, cu un cuvânt înainte de Adrian Ciorioianu și cu o postfață de Dan Pavel).

Spre deosebire de Popescu, Burtică s-a despărțit de clica lui Ceaușescu încă din anii '80, a fost mazilit asemeni unui Virgil Trofin. Comparat cu destinele unor Burtică și Trofin, chiar Janos Fazekas, cel al lui Popescu se definește prin indefectibil conformism, prin obediență completă și lașitate politică. Ceea ce și explică afinitățile cu „intelectualii” din Comitetul Executiv gen Paul Niculescu-Mizil, Manea Mănescu și Gogu Rădulescu. Cât privește dogma regimului care prezenta dictatura drept una a proletariatului, Popescu nu are suficiente cuvinte spre a-i blama comportamentul înainte și după căderea regimului: „Halal clasă conducătoare! Cu asemenea susținători morali, sponsori politici, adevărată temelie socială de granit, merita să se ducă dracului toată șandramaua. Și-au dat singuri foc la valiză, cum se spune, și nici acum nu s-au dezmeticit. Încă nu știu exact pe ce lume trăiesc!” (*ibidem*, p. 99). Aceste cuvinte sunt scrise de un doctrinar al „misiunii istorice a clasei muncitoare”, al rolului predestinat al proletariatului în istorie...

Pasajele despre „Scînteia tineretului” în anii 1958-1960 sunt în mod deosebit instructive. Numit acolo cu binecuvântarea lui Ceaușescu (responsabil, între altele, cu organizațiile de tineret) și a lui Răutu, Popescu a încercat să dezmoștească un pic „organul politic” al UTM-ului. Ședințele Biroului CC al UTM sunt descrise cu ochi critic: Virgil Trofin, primul secretar inflexibil, dezaxatul Petre Gheorghe, dar mai ales șeful studenților, etern zămbitorul și versatilul Ion Iliescu, maestrul al eschivei și al supraviețuirii prin simulacru abil și obediență mereu avantajoasă. Popescu îl descrie pe Iliescu drept „copilul de suflet” al lui Nicolae Ceaușescu. Fără protecția lui Ceaușescu, într-adevăr, Iliescu n-ar fi reușit să urce în ierarhia comunistă atât de rapid și spectaculos în perioada Dej și în anii care au urmat.

Ca și alți foști demitari comuniști, de la Ion Iliescu și răposatul Manea Mănescu la Ștefan Andrei și Silviu Curticeanu, Dumitru Popescu este indignat de Raportul Final al Comisiei Prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România. Inițial, îmi acorda un oarecare credit: „Dl V. Tismăneanu, aflat sper în posesia unei documentări bogate, ar binemerita de la acest popor dacă și-ar pune agoniseala și dexteritatea profesională în slujba descifrării liniilor de forță ale adevărului istoric, deasupra intereselor de moment interne și externe, într-o pasionantă aventură a reconstituirii a ceea ce a fost realitatea nuda” (*Disperarea libertății, Memorii*, vol. VI, Curtea Veche, 2007, p. 242). După care adaugă o notă provocată de publicarea Raportului Final, document analitic unde este desemnat printre responsabilii experimentului catastrofic care a fost dictatura ilegitimă și criminală.

În opinia fostului sacerdot ideologic, „avem de-a face cu o hipertrofică și vetustă colecție de invective politice extrase din arsenalul «războiului rece» (când taberele

în conflict încercau să-și susțină, abuzând la extrem de rădărea hârtiei, exclusiviste acuzații reciproce)”. Mai grav, consideră Popescu, „gruparea autoare (din aripa anticomunismului fanatic), exploatănd o conjunctură nesperată, a căpătat șansa de a-și pune în circulație obsesiile politice (de o subiectivitate ostentativă, lipsită de orice rigoare istorică, sociologică, doctrinară și culturală) sub egidă oficială, cu antetul înaltei instituții prezidențiale a țării (determinată până la urmă să-și incalce echidistanța față de confruntările ideologice din societate și să se lase manipulat în scopuri vindicativ-partizane”.

Așa privește Dumitru Popescu efortul de confruntare onestă a trecutului traumatic, un efort în care s-au implicat autori (membri experți ai Comisiei) precum Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Alexandru Zub, Radu Filipescu, Nicolae Manolescu, Constantin Ticu Dumitrescu, Romulus Rusan, Levente Salat, Marius Oprea, Dorin Dobrinu, Mihnea Berindei, Eugen Negrici, Sorin Alexandrescu, Dragoș Petrescu, Cristian Vasile, Constantin Iordachi, Smaranda Vultur, Ruxandra Cesereanu, Stelian Tănase, Sorin Ilieșiu, Andrei Pippidi, Cristina Petrescu, Virgiliu Țărău, Germina Nagăț, Adrian Cioflâncă, Ioan Stanomir, Ioana Boca și lista este mai lungă. Textul citat îmi amintește de diatribele lui Ion Iliescu care vorbea despre Comisia Prezidențială drept un grup de impostori fără urmă de merite științifice. Nu mai vorbesc de volumul *Iluzia anticomunismului*, unde se scriu lucruri asemănătoare.

Arhitectul cultului

Dumitru Popescu bănuiește că așa dori să exonerez cumva perioada cominternistă prin formularea ideii că a doua etapă, de după 1965 „a fost la fel de rea, dacă nu și mai și, decât cea dirijată milimetric de hegemonul de la rășărit și agentura lui oploșită în România”. Îl include dl Popescu în această agentură pe un Emil Bodnăraș, fost spion sovietic, unul dintre membrii grupului lui Dej direct responsabil pentru de-sovietizare prin menținerea stalinismului național? N-aș zice, citind frumosele cuvinte pe care le are de rostid despre cel care a sovietizat armata română. Dl Popescu se dovedește îngrijorat de faptul că m-aș fi lăsat manipulat și îmi reamintește în ce valori au crezut cîndva părinții mei: „Îmi pun întrebarea: în numele cărui tiranic (și efemer) considerent a făcut acest compromis principal radical descentendental adversarilor lumii guvernate de crâncena putere a banilor (cu toate gravele lor erori, aceia se revendica, totuși, de la un țel uman etem imperios”. Pe pagina următoare, autorul îl numește pe C. V. Tudor „un tipic intelectual de stînga”.

Suntem în plină anarhie conceptuală: după Dumitru Popescu, tatăl meu, om al stîngii radicale, fost voluntar în Brigăzile Internaționale din Spania, oameni ca el, de la Valter Roman și George Macoveșcu la Mihail Florescu și Tudor Bugnariu, ar fi făcut parte din aceeași familie a stîngii cu autorul poemelor antisemite din volumul *Saturnalii* și al pamfletelor rasiste din „România Mare”. Socoate dl Popescu populismul fascistoid drept o expresie a

stîngii politice? În ce mă privește, am rupt cu paradigma marxistă cu mulți ani în urmă, am explicat în repetate rânduri motivele intelectuale și morale care au determinat această despărțire.

Teroarea este deplînsă în aceste memorii numai în măsura în care ea afecta aparatul. Eliticidul, spre a relua formularea profesorului Virgil Nemoianu, l-a lăsat rece pe acest ideolog îndrăgostit de scheme abstracte. Persecuția intelectualilor în anii lui Dej, mai ales în 1958-1959, i-a lăsat un gust amar lui Dumitru Popescu, însă ideologul a acceptat-o fără să miște în front. A asistat îngreșat la înscenarea împotriva Miliției Petrușcu, a lui Mihail Andricu și a grupului lor, dar n-a schițat nici cel mai mic gest de dezaprobare. Nu pare să fi știut mare lucru despre Mircea Vulcănescu, Petre Pandrea, N. Steinhardt, Nicolae Mărgineanu, Alice Voinescu, Dinu Pillat ori N. Carandino. O fi citit oare memoriile doamnei Annie Benteoiu? După 1965, când avea să fie unul dintre succesorii lui Răutu, Popescu a contribuit decisiv la articularea noului cult al personalității. Presupusa aversiune pentru cultul lui Stalin nu l-a vindecat de voluptatea ditirambilor (să recitim discursul său la Congresul al XI-lea). Eseurile lui Popescu din „Scînteia” (pe care a condus-o după 1965) erau scrise alert și propuneau o oarecare deschidere. Ele dădeau măsura limitatei liberalizări a perioadei 1965-1968.

În anii următori, ideologul avea să-și descopere vocație de romancier. În fapt, ar fi el însuși un subiect pentru un roman. În eseuul său despre Soljenitîn, Georg Lukacs chiar sugera ideea unui posibil mare roman despre un ideolog al stalinismului, cultivat, iluminat și fără îndoieli, gen Jozsef Revai. Membru al Comitetului Politic Executiv, Dumitru Popescu a rămas pînă la sfîrșit în anturajul lui Ceaușescu și a continuat să plăsmuiască ficțiunii utopice cu grave consecințe sociale. Discipol al lui Răutu, nu a avut vocație de eretic. Omul care se jura că detestă poncifele irespirabile, cel care a făcut în repetate rânduri elogiul subiectivității creatoare, a rămas pînă la capăt ostatele unor năluciri ideologice. Cînd alții mișcău în front, el continua să defileze cu turma.

Memoriile abundă în aceleași extenuate clișee despre exploatare, lupta de clasă, complotul gorbaciovist și cîte altele. Pe de altă parte, pentru cei care studiază cîmpul intelectual din acei ani, distribuția raporturilor de forțe în aparatul ideologic, rolul școlilor de partid și al secției de propagandă și presă, intervenția directă a liderului partidului în cristalizarea retoricii puterii, articularea discursului totalitar în diversele etape ale regimului, aceste memorii oferă importante informații care, firește, trebuie tratate *cum grano salis*. Seria de volume semnate de Dumitru Popescu, peste o mie de pagini, reprezintă un mesaj din alte timpuri, prolix, încrețos și auto-compătimitor, dar util pentru cei care vor să înțeleagă geneza și tehnicile cultului personalității, mecanismele îngringării mentale, structurile heteronomiei, mentalismul auto-înjosirii, miturile esențiale ale sistemului simbolic pe care îl putem numi religia politică a socialismului lui Ceaușescu. ■